

 <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0> doi 10.22034/marefatefarhangi.2025.5001394 dor 20.1001.1.20088582.1403.15.4.1.9

Content Analysis of Qom Seminary's Propagation Policy-Making Documents in the Relationship between Science and Culture

✉ **Hamed Azadi** / PhD Student of Cultural Sociology, **IKI**
Ahmad Vaezi / Professor of Philosophy, Baqir-ul-Ulum University
Qasem Ebrahimipour / Assistant Professor of Sociology, **IKI**
Received: 2024/11/29 - **Accepted:** 2025/01/06

hamedazadi29@gmail.com
a_vaezi@hawzah.net
ebrahimipour14@yahoo.com

Abstract

The seminary has long responded to the socio-cultural needs of society. With the victory of the Islamic Revolution and the structuring of the seminary, the Supreme Council of the seminary was established as a policy-making institution and compiled numerous documents as charter and outlook. Using content analysis, this research seeks to examine the relationship between the seminary and culture in documents and resolutions related to propagation. In the method of content analysis and coding, the propositions of the three themes of "cultural transmission", "cultural stabilization requirements" and "globalization" were discovered, which indicate the acceptance of the subjectivity of the seminary towards culture. In addition, the damages and ways to promote propagation were identified. According to the qualitative studies conducted, the seminary needs the integration of education, research and propagation in order to maintain and promote itself as a reference for other social institutions. This goal is achieved by understanding the culture of the society and adding courses such as cultural studies, philology, etc. in the preparatory period.

Keywords: culture, Qom Seminary, policymaking, content analysis, functional analysis.

نوع مقاله: پژوهشی

تحلیل مضمون اسناد سیاست‌گذارانه تبلیغی حوزه علمیة قم در نسبت علم و فرهنگ

✉ حامد آزادی / دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی*
hamedazadi29@gmail.com

احمد واعظی / استاد گروه فلسفه دانشگاه باقرالعلوم ✉
a_vaezi@hawzah.net

قاسم ابراهیمی پور / استادیار گروه جامعه‌شناسی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ✉
ebrahimipoor14@yahoo.com

دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۰۹ - پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۱۷

چکیده

حوزه علمیة از دیرباز نیازهای فرهنگی اجتماعی جامعه را پاسخ داده است. با پیروزی انقلاب اسلامی و ساختارمند شدن حوزه عملیه، شورای عالی حوزه به‌عنوان نهاد سیاست‌گذار تأسیس و اسناد فراوانی را با عناوین اساسنامه و چشم‌انداز تدوین نمود. مسئله این پژوهش بررسی نسبت حوزه و فرهنگ در اسناد و مصوبات مرتبط با تبلیغ با روش تحلیل مضمون است. در روش تحلیل مضمون، با کدگذاری گزاره‌های مضامین سه‌گانه «انتقال فرهنگ»، «بایسته‌های تثبیت فرهنگ» و «جهانی شدن» کشف گردید، که نشان‌دهنده پذیرش سوژگی حوزه نسبت به فرهنگ است. و علاوه بر این موجبات شناسایی آسیب‌ها و راه‌های ارتقای تبلیغ را فراهم کرده است. با توجه به بررسی‌های کیفی صورت‌گرفته، حوزه نیازمند یکپارچگی در امر آموزش، پژوهش و تبلیغ است. تا بدین وسیله توانایی حفظ و ارتقای خود به‌عنوان گروه مرجع در میان دیگر نهادهای اجتماعی را داشته باشد، که تحقق این امر با شناخت فرهنگی جامعه و اضافه نمودن واحدهای درسی همچون مطالعات فرهنگی، فرهنگ‌شناسی و... در دوره مقدمات صورت می‌پذیرد.

کلیدواژه‌ها: فرهنگ، حوزه علمیة قم، سیاست‌گذاری، تحلیل مضمون، تحلیل کارکردی.

حوزه علمیه از دیرباز با تولید علم و معرفت و اتخاذ رویکردهای ترویجی رابطه وثیقی با فرهنگ برقرار نموده است، که بر اساس زمینه‌های معرفتی، یعنی رویکرد زعیم حوزه و زمینه‌های غیرمعرفتی، یعنی نظام سیاسی، از جهت ساختار تغییراتی دچار بوده است (اعرافی، ۱۳۹۵، ص ۳۲۷).

حوزه علمیه قم توسط آیت‌الله فیض بازسازی شد و پس از یک دوره کوتاه با اصرار برخی مراجع آیت‌الله حائری یزدی شاگرد میرزای شیرازی مدیریت آن را پذیرفت، که با توجه به نظام معرفتی اندیشه ایشان و شروع مدرنیزاسیون در ایران، رویکرد تبلیغی متفاوتی در حوزه علمیه قم نسبت به حوزه‌های گذشته و عصر آغاز گردید (مجموعه نویسندگان، ۱۳۸۶، ج ۴، ص ۵۹۱-۵۹۲). پس از آیت‌الله حائری زعامت حوزه مدتی در دست مراجع ثلاث - سیدمحمدتقی خوانساری، سیدصدرالدین صدر و سیدمحمد حجت کوه‌کمره‌ای - و سپس با دعوت ایشان از آیت‌الله بروجردی، مرجعیت حوزه در دست ایشان قرار گرفت (ذبیح‌زاده، ۱۳۸۷، ج ۴، ص ۳۲۷، ۳۳۷ و ۳۵۳).

رویکرد معرفتی آیت‌الله بروجردی و زمینه‌های غیرمعرفتی همچون تأسیس دانشگاه معقول و منقول در مقابل حوزه، توجه ایشان را به نظام‌سازی آموزشی و تبلیغی جلب نمود (ذبیح‌زاده، ۱۳۸۷، ج ۵، ص ۱۴۲). علاوه بر تأسیس دانشگاه، رشد بهائیت (خسروپناه، ۱۳۹۲، ص ۳۲۱-۳۴۰)، توجه به خارج از ایران و اعزام طلاب به‌عنوان مبلغ و سفیر و برعهده گرفتن تألیف کتاب‌های دینی مدارس آموزش و پرورش (ذبیح‌زاده، ۱۳۸۷، ج ۵، ص ۱۴۲-۱۴۴)، نگاه نوینی به تبلیغ دین آغاز نمود.

با پیروزی انقلاب اسلامی، امام خمینی^ع با توجه به مبانی معرفتی - ولایت فقیه - و زمینه‌های غیرمعرفتی - حکومت اسلامی - تحول ساختاری حوزه را یکی از ضروریات برشمرد و در پی فرمانی در سال ۱۳۶۰، دستور تشکیل شورای مدیریت حوزه را ابلاغ نمود و ریاست آن بر عهده آیت‌الله فاضل لنگرانی قرار گرفت. سپس در سال ۱۳۷۱ مقام معظم رهبری^ع رهنمودهایی مبنی بر تأسیس شورای عالی و جداسازی مدیریت از آن شورا، به جامعه مدرسین ارائه نمود که با همراهی مراجع تقلید، بخش اجرایی از سیاست‌گذاری تفکیک شد و شورای عالی مرکز مدیریت حوزه علمیه با هدف سیاست‌گذاری و نظارت بر عملکرد مرکز مدیریت تأسیس گردید. شورای عالی وظیفه تعیین اهداف، خط‌مشی و سیاست‌های کلی حوزه را بر عهده گرفت و بخش دیگری با عنوان «مدیریت»، عهده‌دار اجرای سیاست‌ها گردید (عبسی‌نیا، ۱۳۹۵، ص ۱۷۶-۱۸۲).

در سال ۱۳۷۵ اساسنامه‌ای با تأیید مراجع نگارش یافت و در سال ۱۳۹۶ اصلاح شد (مصوبه ۱۴۰۳ شورای عالی حوزه‌های علمیه، ۱۳۹۶/۲/۱۵). بر اساس این اساسنامه مهم‌ترین مأموریت حوزه بازسازی و حفظ جایگاه خود به‌عنوان گروه مرجع است. از آن جهت که گروه مرجع وظیفه الگوسازی و هویت‌دهی فرهنگی را برعهده دارد (کوشن، ۱۳۹۰، ص ۱۰۷)، پیوند میان مصوبات و اسناد تصویب‌شده توسط شورای عالی و فرهنگ نقش کلیدی در اجرای این مأموریت ایفا می‌نماید.

علاوه بر این، از آن جهت که مسئله پژوهش حاضر بررسی نسبت تبلیغ حوزه به‌عنوان نهاد علم و فرهنگ است، این پژوهش بر اساس نظریه احاطه علم بر فرهنگ سامان یافته است. در این نظریه فرهنگ همان معرفت است و

هر آنچه از غیر معرفت وارد فرهنگ شود را امر فرهنگی به‌شمار می‌آورد (پارسانیا، ۱۳۹۲، ص ۱۴). و فرهنگ دارای سه لایه اصلی باور، ارزش، هنجار و سپس در لایه‌های بعد با عنوان فناوری اجتماعی، فناوری مادی فرهنگ و فناوری نمادی فرهنگ دسته‌بندی می‌گردد. از سویی توجه به این نکته ضروری است که میان لایه‌های فرهنگ تقدم و تأخر وجود دارد؛ بدین معنا که در لایه باورها، هستی‌شناسی مقدم بر ارزش‌شناسی و ارزش‌شناسی مقدم بر هنجارشناسی و هنجارشناسی مقدم بر نمادشناسی است (افروغ، ۱۳۹۴، ص ۱۵).

لایه‌های عمیق فرهنگی در پاسخ به چگونگی ظهور خود لایه‌های بعدی را به‌وجود می‌آورند. بعد فناوری اجتماعی در پی معنادهی به رابطه انسان‌ها با یکدیگر به‌وجود می‌آید. فناوری مادی، فناوری بودگی و تسهیل‌کنندگی است که با اتصال به نظام فیزیکی، بر اساس لایه‌های سه‌گانه ابتدایی مانند تخته در نظام آموزشی سامان می‌یابد. و در آخرین لایه، فناوری نمادین قرار می‌گیرد که پنج لایه پیشین را نمایندگی می‌کند و گویی مانند توصیف‌گر از یک دستگاه عمل می‌نماید (پارسانیا، ۱۳۹۲، ص ۱۵).

حوزه علمی به‌عنوان یک نهاد علمی با تولید معرفت و معنا در نظام پژوهشی، بین‌الذهانی نمودن آن در نظام آموزشی - نخبگانی - و بین‌الذهانی - عمومی - به‌وسیله نظام تبلیغی، ورود آن به ظرف آگاهی عمومی نقش ایفا می‌نماید.

روش

در روش تحلیل مضمون کل اسناد بارها و بارها مطالعه و سپس گزاره‌های مرتبط با فرهنگ کدگذاری می‌گردد (شیخ‌زاده، ۱۳۹۹) و در مرحله بعد با استفاده از جمله‌های کدگذاری شده، مفهومی با عنوان مضمون پایه کشف می‌گردد. افزودنی است که این مضامین گاه با یک کلیدواژه از درون متن مشخص می‌شود. در مرحله سوم با بررسی جملات و مضامین پایه، مفهوم انتزاعی‌تر و کلی‌تری نسبت به مرحله قبل با عنوان مضمون سازمان‌دهنده کشف می‌گردد و در مرحله چهارم از بین تمام گزاره‌ها و مضامین چند مفهوم کلی که مانند چتری دربرگیرنده بقیه مضامین است کشف می‌گردد. در مرحله سوم و چهارم چارچوب نظری پژوهش کمک شایانی برای کشف مضامین می‌نماید و در مرحله آخر با یک برگشت از کل به جز مفاهیم تحلیل و علت کشف آنان تبیین می‌گردد (دکائی، ۱۳۹۹، ص ۹۷).

اسناد مورد نیاز پژوهش حاضر از طریق دبیرخانه شورای عالی در قالب یک فایل ۱۸۰۰ صفحه‌ای در اختیار مؤلف قرار گرفت. این فایل شامل تمام مصوبات و اسناد حوزه از ابتدا تاکنون است. جملات مرتبط با تبلیغ حوزه کدگذاری شد و سپس مضمون پایه بر اساس گزاره‌ها کشف گردید و با استفاده از چارچوب نظری مضامین کلی‌تری با عنوان سازمان‌دهنده و فراگیر کشف و در نهایت به‌عنوان تحلیل، با استفاده از روش کل به جز سیر کشف مضامین تبیین شده است.

تحلیل مصوبات شورای عالی

پس از تحلیل گزاره‌ها، مضامین پایه، مضامین سازمان‌دهنده و در نهایت مضامین فراگیر بدین شرح کشف شده‌اند؛ مضامین فراگیر عبارت‌اند از: «رابطه حوزه و انتقال فرهنگ»، «بایسته‌های انتقال فرهنگ» و «اشاعه فرهنگ».

درحقیقت از ارتباط این سه مضمون با یکدیگر، حفظ و بازسازی حوزه به‌عنوان گروه مرجع به‌عنوان مأموریت حوزه در قبال فرهنگ کشف می‌گردد. و این همان چیزی که از مطالعه بندهای مختلف اساسنامه شورای عالی قابل فهم است.

مضمون فراگیر	
۱	رابطه حوزه و انتقال فرهنگ
۲	بایسته‌های انتقال فرهنگ
۳	اشاعه فرهنگ

رابطه حوزه و انتقال فرهنگ

حوزه علمیه به‌عنوان یک نهاد علمی در مرحله تبلیغ با بین‌الذهانی نمودن معنا فرهنگ را به آگاهی عمومی وارد نمود و معنا را تثبیت می‌نماید (پارسانیا، ۱۳۹۱، ص ۲۲۳). این امر به‌خودی‌خود رخ نمی‌دهد و نیازمند انتقال معنا یا فرهنگ به حوزه عمومی است، که نیازمند یک ساختار پذیرفته‌شده از سوی جامعه است. به همین دلیل با بررسی گزاره‌های کدگذاری‌شده مضامین «ساختار انتقال فرهنگ»، «راهکار انتقال فرهنگ»، «رصد فرهنگی و انتقال معنا» و «بازتولید فرهنگ بومی» کشف گردید، که از مجموع این مضامین، مضمون فراگیر «انتقال فرهنگ» کشف می‌گردد.

مضمون سازمان‌دهنده	
۱	ساختار تثبیت فرهنگ
۲	راهکار انتقال فرهنگ
۳	رصد فرهنگی و تثبیت معنا
۴	بازتولید فرهنگ بومی

الف) ساختار تثبیت فرهنگ

مقصود از ساختار در این قسمت بعد سخت و نرم آن است، که شامل سامان‌دهی نظام فراگیر به‌عنوان بعد سخت و هم شامل سامان‌دهی ذهنی معنا بر اساس مبانی معرفتی برای جامعه به‌عنوان بعد نرم است، که نتیجه آن هماهنگی میان ابعاد مختلف حوزه در باب تولید معناست.

قواعد اجتماعی، نظام اجتماعی پویا را تولید می‌نماید و بر اساس آن ساختار اجتماعی با صفتی ایستایی تولید می‌گردد و ساختار، سازمانی متناسب با نظام اجتماعی را سامان می‌دهد (پارسانیا، ۱۳۹۱، ص ۵۵). در نتیجه حوزه با توجه به قواعد اجتماعی تولیدشده، نظام و سپس ساختار اجتماعی متناسب را تولید می‌نماید و در نهایت سازمانی که وظیفه انتقال معنا را برعهده دارد شکل می‌گیرد. و ساختار، معرفت حسی را به معرفت شهودی تبدیل می‌نماید (اعرافی، ۱۳۹۵، ص ۵۵).

مفهوم «ساختار تثبیت فرهنگ» به‌عنوان چتری که دربرگیرنده مضامین «تبلیغ متناسب با نیاز فرهنگی»، «شناخت آسیب‌های اجتماعی»، «فعالیت متناسب با فرهنگ بومی» و «سامان‌دهی درونی» است، کشف می‌گردد.

تثبیت یا نهادینه نمودن فرهنگ، ذیل ساختارهای اجتماعی همچون خانواده، رسانه و... ذخیره دانشی را مستحکم می‌نماید. و بخش‌های مختلف فرهنگ توسط نهادهای مختلف سامان می‌یابد، اما همگی آنان بر اساس معرفت تولیدشده توسط نهاد علمی شکل می‌یابد؛ از این‌روست که جایگاه تبلیغ اهمیت ویژه‌ای می‌یابد.

تبلیغ دین با دو رکن جامعه و مبلغ، وظیفه نهادینه‌سازی معانی حق در جامعه را بر عهده دارد. رکن اول تبلیغ علاوه بر ویژگی‌های شخصیتی همچون اخلاص، انگیزه و استعداد، نیازمند مهارت کافی و آموزش‌های مستمر است. حوزه تبلیغ دین را از روش رفتاری و حکومت‌داری پیامبر اسلام ﷺ و اهل بیت ﷺ الگو گرفته است (جعفریان، ۱۳۸۱، ص ۷۰). از آن جهت که منابع تبلیغ آیات و روایات و سنت سلف صالح از یک‌سو و توجه به نیازهای امروزی جامعه از سوی دیگر است، و نیز با توجه به مدرن شدن جامعه و نیازهای آن، مبلغ موظف به استفاده از فناوری در امر تبلیغ و شناخت مخاطب است (جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص ۴۷-۹۱)، که در صورت وجود ساختار و پذیرش ساختار از سوی جامعه محقق می‌گردد.

آسیب‌شناسی

هرچند در بخش سیاست‌گذاری اسناد مذکور به ساختارسازی توجه شده است؛ اما چگونگی تولید ساختار مورد غفلت واقع شده است و علت انتقال ناقص معنا به جامعه در همین مرحله رخ داده است. درحقیقت حوزه در بعد سیاست‌گذاری به جایگاه خود به‌عنوان گروه مرجع توجه کرده و برای آن اسنادی نگاشته است؛ اما به چگونگی پیوند آن با ذهن جامعه کمتر توجه شده است. یکی از راهکارهای این امر توجه به شناخت فرهنگی جامعه هدف است.

بررسی قصص‌الانبیا نشان می‌دهد که بیشتر پیامبران از خانواده، قوم یا شهر خودشان مبعوث شده‌اند؛ زیرا چنین شخصی فرهنگ بومی و آسیب‌های اجتماعی جامعه خود را به‌خوبی می‌شناسد و برای تثبیت معرفت نازل شده از سوی خدا، به شرایط و زمینه‌های غیرمعرفتی توجه می‌نماید (جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص ۵۵-۷۷)، که در نهایت به تثبیت معنا و ارزش‌های حق می‌انجامد (علویان، ۱۳۹۳، ص ۹۷-۹۸). تاریخ حوزه نیز گواه همین مطلب است که مبلغان بومی همواره موفق‌ترند (اعرافی، ۱۳۹۵، ص ۵۵-۷۷). حال با بررسی آیات قرآن چند راهکار تبلیغی به‌دست می‌آید که از آسیب‌های موجود در تبلیغ امروزی حوزه می‌کاهد. این راهکارها عبارت‌اند از: ۱. یکپارچگی تبلیغی؛ ۲. انتخاب مبلغان بومی؛ ۳. تأسیس رشته مردم‌شناسی یا مطالعات فرهنگی؛ ۴. استفاده از تکنولوژی.

جدول تثبیت معنا (مضمون فراگیر: رابطه حوزه و انتقال فرهنگ)

مضمون سازمان‌دهنده: ساختار تثبیت فرهنگ		
مضمون پایه	متن	آدرس
تبلیغ متناسب با نیاز فرهنگی	تدوین برنامه جهت تربیت مبلغانی شایسته با تخصص‌های مورد نیاز و تهیه برنامه‌های مناسب جهت ارائه امتیازاتی به اینترگران	اساسنامه شورای عالی حوزه‌های علمیه / فصل پنجم / د) برنامه‌ریزی در امور تبلیغی
شناخت آسیب‌های اجتماعی	بررسی و مطالعه حوادث و رخداد‌های اجتماعی که به‌تدریج به حوزه علمیه ارتباط دارد و اتخاذ تصمیمات متناسب	اساسنامه شورای عالی حوزه‌های علمیه / فصل پنجم / د) برنامه‌ریزی در امور تبلیغی
فعالیت متناسب با فرهنگ بومی	ایجاد سازوکار کارآمد و بومی حوزه برای تولید و بهره‌گیری از هنرهای اصیل فاخر، متناسب با فعالیت‌های فکری - فرهنگی حوزه	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
سامان‌دهی درونی	سامان‌دهی کلیات و اجزا و عناصر نظام آموزشی و دیگر نظام‌های حوزه، با محوریت تبلیغ به‌عنوان پیشرفت‌دهنده حوزه علمیه	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه

ب) راهکار انتقال فرهنگ

از ارتباط میان مضامین «ترجمه معرفت و فرهنگ»، «نقش نخبگان در انتقال معنا» و «هدایت فرهنگ»، راهکار انتقال فرهنگ توسط حوزه کشف می‌گردد. علمای شیعه همواره در دوره‌های مختلف علاوه بر شناخت نیازهای جامعه، راهکارهای تبلیغی متناسب با زمینه‌های غیرمعرفتی اتخاذ کرده‌اند؛ به‌عنوان نمونه «ترجمه» رویکردی است که علامه مجلسی در دوره صفویه اتخاذ نمود (آزادی، ۱۴۰۰، ص ۱۸۷). امروزه استفاده از روش مهندسی معکوس می‌تواند راهکاری نوین به منظور انتقال فرهنگ به‌شمار رود؛ برای مثال دوره‌های آلپ که آمریکا برای جوانان عراقی برگزار می‌نماید، یک نمونه تبلیغی - معرفتی است. شناخت، ترجمه و بومی‌سازی این مدل‌ها، تبلیغ حوزوی را به‌روز نگاه می‌دارد.

دانش‌آموختگان حوزه به‌عنوان نخبگان فرهنگی جامعه، به‌دلیل امانت‌داری، اطمینان جامعه را به خود جلب می‌کنند و نقش محوری در انتقال و تثبیت معنا به‌وسیله تبلیغ دین ایفا می‌نمایند، که این امر به تقلید از پیامبران صورت می‌پذیرد (اعرافی، ۱۳۹۵، ص ۷۱).

انتقال فرهنگ به‌معنای انتقال معرفت و تبدیل آن به ارزش‌های حقیقی و تلاش برای نهادینه‌سازی آنهاست که منجر به هدایت فکری جامعه و تبدیل دانش علمی به دانش عمومی می‌گردد (پارسانیا، ۱۳۹۱، ص ۲۰۴). بر این اساس و با توجه به مضامین پایه، مضمون سازمان‌دهنده راهکار انتقال فرهنگ کشف می‌گردد.

جدول تثبیت معنا (مضمون فراگیر: رابطه حوزه و انتقال فرهنگ)

مضمون سازمان‌دهنده راهکار انتقال فرهنگ		
مضمون پایه	متن	آدرس
ترجمه فکر و فرهنگ	ترجمه و بازنشر آثار فاخر فکری - فرهنگی حوزوی به زبان‌های زنده دنیا	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
نقش نخبگان در انتقال معنا	ارتقای سطح پیش و بصیرت جامعه و توانایی جریان‌شناسی آن، به‌ویژه در میان طلاب و خانواده‌های حوزویان و فعالان فرهنگی و نخبگان همسو	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
هدایت فرهنگ	ایفای نقش هدایتی در عرصه‌های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی نظام و جریان دادن دین در زندگی فردی، اجتماعی و حاکمیتی	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه

ج) رصد فرهنگی

به‌وسیله مضامین «شناخت زمینه‌های فرهنگی»، «تخصص‌گرایی»، «شناخت نیازهای فرهنگی» و «استفاده از ابزار نوین و سنتی تبلیغ»، مفهوم «رصد فرهنگی» کشف می‌گردد. شناخت زمینه‌های فرهنگی یکی از عمده کارهای مبلغان موفق است که در صورت گره‌خوردن آن با تخصص‌گرایی موجبات شناخت نیازهای فرهنگی جامعه فراهم می‌گردد. مبلغان در زمان‌های مختلف و بر اساس شناخت سطحی که نسبت به جامعه دارند، تبلیغ را بر اساس ابزارهای نوین و سنتی انجام

می‌داده‌اند که از پیوند میان این امور رصد فرهنگی به دست می‌آید. درحقیقت مبلغ با احاطه به مطالعات فرهنگی، هنگام مواجهه با فرهنگ به نقاط مهم فرهنگ توجه نموده و آن را ثبت و ضبط می‌نماید. تحلیل یافته‌های او زمینه را برای شناخت نیازهای فرهنگی فراهم می‌آورد. این امر زمینه تبلیغ یکپارچه - پیوند آموزش و تبلیغ - را نیز فراهم می‌کند.

آسیب‌شناسی

تفکیک آموزش، پژوهش و تبلیغ از یک‌سو و واگذاری پژوهش و آموزش توأمان به برخی مراکز تخصصی، آسیبی است که حوزه را از یکپارچگی ساختاری خارج می‌نماید. ذیل معاونت تبلیغ، «مجتمع آموزشی پژوهشی تبلیغ» قرار دارد. این مجتمع وظیفه پیگیری و تصویب پایان‌نامه‌ها و برگزاری کلاس‌های آموزشی تبلیغی دوره سطح سه و چهار را بر عهده دارد. مقصود از یکپارچگی ساختاری، تصدی‌گری حوزه در تمام بخش‌ها نیست؛ بلکه حوزه بر اساس اسناد بالادستی موظف است سه بخش آموزش، پژوهش و تبلیغ را با هماهنگی سامان دهد؛ به‌گونه‌ای که پس از یک دوره شش‌ساله، دانش‌آموخته حوزه، علوم و جنبه‌های مهارتی مورد نیاز جامعه را فراگرفته باشد. و تفکیک این‌چنینی فقط برای تبلیغ با مسائل خاص صورت پذیرد؛ به‌عنوان نمونه مبلغ متخصص در زمینه سیاسی یا روان‌شناسی در مسائل خاص به کار گرفته شود.

مضمون پایه «شناخت زمینه‌های فرهنگی» اشاره به زمینه‌های معرفتی و غیرمعرفتی دارد که در سیر آموزش حوزه قرار می‌گیرد. بر این اساس، مبلغ به صورت نظری، فرهنگ عینی و ذهنی را می‌شناسد و درحقیقت میان آموزش و پژوهش پیوند برقرار می‌نماید. این امر به مبلغ کمک می‌کند تا روش‌های متناسب با محیط جغرافیایی را به کار بندد. علاوه بر آموزش مبلغ، مهارت‌های کاربردی ضرورت بیشتری دارد که در اسناد بالادستی بدان توجهی نشده است. مدیر حوزه با استفاده از یکپارچگی ساختاری و شناسایی نیازهای جامعه توسط آموزش‌های ضمن و بدو تبلیغ، مطالعات فرهنگی را در مبلغ نهادینه می‌نماید.

جدول تثبیت معنا (مضمون فراگیر: رابطه حوزه و انتقال فرهنگ)

مضمون سازمان‌دهنده رصد فرهنگی		
مضمون پایه	متن	آدرس
شناخت زمینه‌های فرهنگی	شناخت و پایش محیطی روزآمد نسبت به جریانات، موضوعات، عرصه‌ها، فضاها و مخاطبان تبلیغی در سراسر کشور	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
تخصص‌گرایی	حمایت و تربیت کارشناسان متخصص و متعهد عرصه تبلیغ، متناسب با نیازهای تبلیغی حوزه، جامعه و نظام	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
شناخت نیازهای فرهنگی	شناسایی عرصه‌های بالفعل و بالقوه تبلیغی، و حضور فراگیر و مؤثر و متناسب با نیاز، در آنها	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
استفاده از ابزار بروز و سنتی	بهره‌گیری فعال و هوشمندانه از روش‌ها و ابزارهای تبلیغی سنتی و جدید، متناسب با شرایط و اقتضانات حوزوی	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه

د) بازتولید فرهنگ بومی

با پیروزی انقلاب اسلامی، نخبگان دینی - اجتماعی بر این باور بودند که ضروری است برخی فرهنگ‌ها و ارزش‌های فاقد پشتوانه دینی از بین بروند؛ اما امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام با شناخت و توجه به فرهنگ عمومی آن را مدیریت کردند و فرهنگ بومی و فرهنگ اسلامی را هم‌جهت نمودند (خسروپناه، ۱۳۹۱، ص ۵۲-۶۰)، که می‌توان از آن به «بازتولید فرهنگ بومی» تعبیر نمود. این مضمون از ارتباط میان «تعامل رسمی با ساختار فرهنگی موجود» و «ایجاد شبکه‌های فرهنگی» کشف می‌گردد.

در تعامل با فرهنگ بومی، حوزه علمیه گاه رویکردی انزواگونه پیش می‌گیرد و تنها رویکردی که اتخاذ می‌نماید، آموزش مبانی و مقدمات بعیده فرهنگ حق است. شناخت وضعیت موجود و ساختارسازی در جهت نهادینه نمودن ارزش‌های حق، نیازمند تعامل با ساختارهای رسمی و غیررسمی جامعه است که این امر با اتخاذ رویکرد فعال صورت می‌پذیرد و علاوه بر تعامل با ساختارهای فرهنگی، شبکه‌های اجتماعی نوینی می‌آفریند که در ضمن آنها فرهنگ بومی بازتولید می‌گردد. از جمله اموری که جایگاه ویژه مسجد را در محله کم‌رنگ می‌کند، می‌توان به «خانه محله» اشاره کرد. در دهه هفتاد شهرداری تهران با تأسیس خانه محله، محملی برای تولید فرهنگ بومی و تثبیت آن سامان داد. حال حوزه علمیه علاوه بر اینکه مسجد را به‌عنوان مرکز تبلیغی در سراسر دنیا در دست دارد، می‌تواند با ایجاد شبکه‌های مشابه در فضای مجازی و رسانه‌های دیگر کارکرد تبلیغی خود را به‌روز کند و ارزش‌ها را بازآفرینی نماید (فاضلی، ۱۳۹۹، ص ۲۱۶-۲۸۷). این امر اتفاق نیافته و تا مرحله عمل فاصله بسیار است.

جدول تثبیت معنا (مضمون فراگیر: رابطه حوزه و انتقال فرهنگ)

مضمون سازمان‌دهنده بازتولید فرهنگ		
مضمون پایه	متن	آدرس
تعامل رسمی با ساختار فرهنگی موجود	تعامل و همکاری با رسانه ملی در چارچوب اهداف و سیاست‌های کلان حوزه‌های علمیه	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
ایجاد شبکه‌های فرهنگی	ایجاد شبکه‌های پیشرفته و هم‌افزای واحدهای اطلاع‌رسانی حوزوی و همسو، برای ارائه محتوا و اطلاعات در سطوح ملی و فراملی	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه

بایسته‌های تثبیت فرهنگ

در سازوکار انتقال فرهنگی، توجه به «بایسته‌های تثبیت فرهنگ» ضروری است. این مفهوم از ارتباط میان مضامین سازمان‌دهنده «تثبیت فرهنگ دینی»، «ساختار تثبیت فرهنگی» و «جامعه‌پذیری فرهنگ دینی» کشف گردیده است.

مضمون سازمان‌دهنده	
ساختار تثبیت فرهنگی	۱
ساختار جامعه‌پذیری فرهنگی	۲
تثبیت فرهنگ دینی	۳

الف) ساختار تثبیت فرهنگی

پس از بررسی‌ها و شناخت آسیب‌های ساختار بروکراتیک، عالمان اجتماعی دریافتند که بروکراتیک بودن عامل نظام سازمان است؛ ولی در برخی موارد مانع پویایی است (ریترز، ۱۳۹۰، ص ۳۲۰)؛ از سوی دیگر، وجود ساختاری که برگرفته از هویت و فرهنگ بومی جامعه است، ضامن بقای نهاد اجتماعی است. علاوه بر این، همواره یک نهاد اجتماعی در صورت حفظ کارکردهایش، بقای اجتماعی خود را تضمین نموده است (گی روشه، ۱۳۸۰)

با توجه به لایه‌های نهفته در مضامین «اعطای مجوز مراکز فرهنگی»، «جریان‌سازی فرهنگی»، «ارتباط با نهادهای مولد فرهنگ»، «توسعه فعالیت فرهنگی»، «ایجاد نگاه مثبت به حوزه»، «ارائه فرهنگ دینی»، «فعالیت اجتماعی»، «شبکه‌سازی»، «مدیریت تحولات فرهنگی»، «سازوکار تولید فرهنگ»، «تخصص‌گرایی علمی» و «تعامل مسجد و فرهنگ»، ساختار تثبیت فرهنگ کشف گردید.

با بررسی تاریخی در خواهیم یافت، حوزه نقش‌هایی چون دفتر اسناد رسمی، دفتر ازدواج و طلاق، حل اختلافات اجتماعی، نام‌گذاری فرزندان، آموزش در تمام مقاطع و... را بر عهده داشته است. از سویی، حوزویان به دلیل محل رجوع بودن در امور مختلف، توانایی فرهنگ‌سازی داشتند؛ اما با به‌وجود آمدن دولت مدرن در دوره پهلوی اول، از کارکردهای حوزه در این زمینه‌ها کاسته شد و نهادهای رقیب به‌منظور تأمین نیاز اجتماعی تأسیس گردید.

در این صورت یکی از بایسته‌های تثبیت فرهنگ، سامان‌دهی ساختاری به‌منظور رجوع نیازهای اجتماعی جامعه است. در برخی موارد حوزه دست به اعطای مجوز مرکز فرهنگی زد. این امر درحقیقت به‌روزرسانی همان کارکرد دیرین به‌شمار می‌رود. حال اگر مجوز اعطایی حوزه دو ویژگی «سهل‌الوصول بودن برای متقاضی» و «نظارت بر اجرای اهداف آن مرکز از سوی حوزه» را داشته باشد، سازوکاری نوینی برای تثبیت فرهنگ تعریف نموده است. البته ساختار حوزه نیز باید به‌گونه‌ای عمل نماید که چنین مجوزی از مجوز وزارت ارشاد و سازمان تبلیغات ارزشمندتر باشد. در مضامین پایه با دو عامل «تعامل با نهادهای مولد فرهنگ دیگر» و «توسعه فعالیت‌های فرهنگی» بر ساختار تثبیت فرهنگ تأکید می‌شود؛ برای نمونه حوزه علمی به‌عنوان یک نهاد علمی همواره مورد توجه دانشمندان علوم سیاسی، علوم اجتماعی و... بوده است و جامعه‌شناسان غربی و شرقی مشتاق تحلیل رویکردهای علمی و رفتاری حوزویان هستند. حال اگر ساختار حوزه به‌گونه‌ای سامان یابد که میان آن و دیگر نهادهای مولد فرهنگ رابطه منطقی برقرار باشد، این نهاد فعالیت‌های فرهنگی خود را توسعه داده است. ساختارسازی در یک سازوکار سهم‌محوری «شناخت میدان کنش»، «تولید معنا» و در نهایت «انتقال و تثبیت معنا» تعریف می‌گردد که مجموعه آن را «تولید فرهنگ» می‌گویند (پارسانیا، ۱۳۸۷).

از بررسی ارتباط میان مضامین پایه «شبکه‌سازی»، «تخصص‌گرایی» و «تعامل مسجد و فرهنگ عمومی»، توجه به ساختارهای فرهنگی و احیای کارکرد حوزه (تثبیت فرهنگ) کشف می‌گردد. روند تثبیت فرهنگ با توجه به محل رجوع بودن حوزه و برطرف نمودن نیازهای اجتماعی، موجبات تغییر نگاه عمومی به حوزه را فراهم می‌آورد.

آسیب‌شناسی

آنچه در میان مصوبات حوزه وجود دارد، تغییر نگاه عمومی جامعه به حوزه است که این امر نشان از رویکردی منفعل دارد؛ درحالی که اگر رویکرد حوزه احیای کارکرد خود باشد، از حالت منفعل به فعال تغییر موضع می‌دهد. احیای کارکرد مسجد یک نمونه از احیای کارکردی تبلیغ حوزه است که از این طریق، روح جمعی بر اساس ارزش‌های حقیقی شکل می‌گیرد و حوزه با رویکردی فعال توانایی ورود به عرصه‌های مختلف فرهنگی را به دست می‌آورد.

از سویی گاهی ساختار مانند تیغ دولبه‌ای است که تشدید آن نتیجه عکس دارد؛ به‌عنوان نمونه در گذشته کنشگری اجتماعی حوزه در نسبت با نظام سیاسی، بدون در نظر گرفتن پیامدهای ساختاری و سازمانی صورت می‌پذیرفت؛ اما امروز با ساختاریافتگی تشدید یافته، وجود ساختارهایی چون قرارگاه کنشگری، در نوع، میزان و نحوه کنشگری تأثیر گذاشته است. جدول تئیت معنا (مضمون فراگیر: بایسته‌های انتقال فرهنگ)

مضمون سازمان‌دهنده: ساختار تثبیت فرهنگی		
مضمون پایه	متن	آدرس
اعطای مجوز مراکز فرهنگی	اعطای مجوز تأسیس مؤسسات و مراکز فرهنگی - تبلیغی یا رسانه‌ای (چندمنظوره) حوزوی به دانش‌آموختگان حوزوی، توسط شورای اعطای مجوزها و امتیازهای علمی، موضوع مصوبه ۵۷۳ صورت خواهد گرفت	شماره مصوبه: ۱۰۲۱، تاریخ مصوبه: ۹۵/۷/۳۰، شماره جلسه: ۲۱، تاریخ ثبت: ۹۵/۸/۲، ماده واحده مربوط به اعطای مجوز تأسیس مؤسسات و مراکز فرهنگی - تبلیغی یا رسانه‌ای (چندمنظوره)
جریان سازی فرهنگی	حضور فعال و جریان ساز در عرصه‌های تهاجم فرهنگی و پاسخ‌گویی به شبهات	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
ارتباط با نهادهای مولد فرهنگ	کمک به صداوسیما و نهادها برای تولید برنامه‌های معرفی - تبلیغی	شماره مصوبه: ۱۱۰۱، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ - نظام جامع تبلیغ حوزه‌های علمیه
ارتباط با نهادهای مولد فرهنگ	برقراری ارتباط مؤثر با نهادها، سازمان‌ها و گروه‌های مردم‌نهاد جهت توسعه تبلیغ دین	شماره مصوبه: ۱۱۰۱، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ - نظام جامع تبلیغ حوزه‌های علمیه
توسعه فعالیت فرهنگی	توسعه فعالیت‌ها در ابعاد علمی و فرهنگی با بهره‌گیری از رسانه‌های جمعی، فضاهای مجازی، شبکه‌های اجتماعی و... در عرصه بین‌الملل	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
فعالیت فرهنگی	توسعه فعالیت‌های فرهنگی - تبلیغی مسجدمحور	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
ایجاد نگاه مثبت به حوزه	گسترش روزافزون نگاه مثبت به حوزویان و حوزه‌های علمیه در میان مخاطبان و افکار عمومی	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه

ارائه فرهنگ دینی	ارائه هدفمند فرهنگ و اندیشه مکتب اهل بیت ^ع به مخاطبان	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
فعالیت اجتماعی	زمینه‌سازی برای حضور کارآمد حوزه و حوزویان در فعالیت‌های اجتماعی متناسب با مأموریت‌ها و شئون حوزه	شماره مصوبه: ۱۰۰۹، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ نظام جامع امور اجتماعی - سیاسی حوزه‌های علمیه
شبکه‌سازی	طراحی شبکه علمی مجازی از نهادها و نخبگان علمی - فرهنگی در سطح ملی و فراملی با محوریت حوزه، برای تبیین نظریات اسلامی در عرصه علوم انسانی - اسلامی	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
مدیریت تحولات فرهنگی	نقش‌آفرینی فعال و مؤثر در مدیریت تحولات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی همسو با نظام اسلامی	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
سازوکار تولید فرهنگ	ایجاد سازوکارهای مناسب برای فصل‌الخطاب شدن آموزه‌های دینی و رهنمودهای رهبران دینی در کنش‌کش‌ها، درگیری‌ها، اختلافات و رقابت‌های گروهی، و مسائل اجتماعی - سیاسی و بین‌المللی مسلمانان	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
تخصص‌گرایی علمی	گسترش نهادهای ارزش‌بنیان و زمینه‌سازی برای بهره‌مندی نظام‌مند از تخصص‌ها و مهارت‌های حوزویان، با حفظ شئون و متناسب با ابعاد کارکردی حوزه‌های علمیه	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
تعامل مسجد و فرهنگ عمومی	ایفای نقش فعال‌تر حوزه در محوریت و بهره‌گیری از ظرفیت‌های مساجد به‌عنوان پایگاه‌های علمی و فرهنگی	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
شبکه‌سازی	شبکه‌سازی/ ساختارسازی / تولید فرهنگ عمومی	ایجاد شبکه‌های پیشرفته و هم‌افزا از واحدهای اطلاع‌رسانی حوزوی و همسو برای ارائه محتوا و اطلاعات در سطوح ملی و فراملی
مقابله با هجوم فرهنگی و هدایتگری فرهنگی و ساخت زمینه‌های فرهنگی	ایفای نقش مؤثر در سامان‌دهی و هدایت فکری و اندیشه‌ای جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی و رویارویی با جنگ نرم نظام سلطه	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه

ب) جامعه‌پذیری فرهنگی

با بررسی مصوبات شورای عالی حوزه، مضامین پایه «آموزش همگانی»، «بزار نوین انتقال معنا»، «حضور در رسانه‌های فرهنگی»، «پایش محیطی»، «مقابله با فرهنگ انحرافی»، «ساخت نیازهای فرهنگی»، «شناسایی از جهت علمی و

فرهنگی»، «مدیرن سازی تبلیغ»، «جریان شناسی فرهنگی»، «تخصص گرایی»، «تعامل ساختار» و «پاسخگویی شبهات»، کشف گردید و از مجموع مفاهیم کشف شده، مفهوم ثانوی دیگری با عنوان «جامعه پذیری فرهنگی» کشف شد. عباراتی همچون آموزش عمومی، ابزار نوین انتقال معنا، استفاده از رسانه ملی و استفاده از ابزارهای نوین تبلیغی در اسناد، در پی رهنمون ساختن به چگونگی جامعه پذیری فرهنگی است، که این امر با پایش محیطی تکمیل می گردد. از سویی یکی دیگر از بایسته های فرهنگی که در این بخش که ذیل جامعه پذیری فرهنگی تبیین می گردد، جامعه پذیری بر اساس تخصص است. دنیای امروز با توجه به پیچیدگی های اجتماعی، نیازهای متنوعی را می آفریند. نهاد حوزه اگر نگاهی تخصصی به این امر نداشته باشد، رفته رفته از کارکرد اجتماعی خود می کاهد و جامعه نیز برای پاسخ به نیازهای اجتماعی نهادهای رقیب را برمی گزیند.

جدول تبیین معنا (مضمون فراگیر: بایسته های تبیین فرهنگ)

مضمون سازمان دهنده: جامعه پذیری فرهنگی		
مضمون پایه	متن	آدرس
آموزش همگانی	حضور فعال حوزه علمیه در نظام آموزش و پرورش، متناسب با مأموریت حوزه	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم انداز حوزه های علمیه
ابزار نوین انتقال معنا	بهره گیری مؤثر از فضای مجازی برای نشر اندیشه و فرهنگ مکتب اهل بیت	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم انداز حوزه های علمیه
حضور در رسانه های فرهنگی	حضور مؤثر و الهام بخش همراه با بهره گیری هدفمند و نظام یافته از رسانه، برای هدایت فرهنگی و معنوی جامعه	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم انداز حوزه های علمیه
پایش محیطی	پایش محیط بین المللی و ایفای نقش فعال و برجسته در عرصه تعاملات علمی و فرهنگی با بهره گیری از ظرفیت های بین المللی نظام	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم انداز حوزه های علمیه
مقابله با فرهنگ انحرافی	حضور فعال و هوشمندانه حوزه در عرصه های سیاسی - اجتماعی، و رویارویی با فعالیت های واگرایانه و دگراندیشانه جریان های فکری و فرهنگی و سیاسی معاند و مخالف نظام اسلامی	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم انداز حوزه های علمیه

شناخت نیازهای فرهنگی	رصد و پایش تحولات فرهنگی جامعه اسلامی و جهان اسلام و تلاش برای مصون‌سازی جوامع از آسیب‌های اعتقادی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی	شماره مصوبه: ۱۱۰۱، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ - نظام جامع تبلیغ حوزه‌های علمیه
شناسایی از جهت علمی و فرهنگی	شناسایی و منطقه‌بندی علمی و فرهنگی جوامع و مناطق هدف بر اساس ویژگی‌های مناطق و شاخص‌های راهبردی، برای تأثیرگذاری در محیط پیرامونی در سطح فراملی	شماره مصوبه: ۱۱۰۳، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ - نظام جامع امور بین‌الملل حوزه‌های علمیه
مدرن‌سازی تبلیغ	بهره‌گیری از دانش، فناوری و تجهیزات روزآمد ارتباطی مانند ماهواره، فضای مجازی و استفاده از رشته‌های مختلف هنری مناسب در تبلیغات دینی متناسب با شئون حوزوی	شماره مصوبه: ۱۱۰۱، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ - نظام جامع تبلیغ حوزه‌های علمیه
جریان‌شناسی فرهنگی	جریان‌شناسی و نقد مکاتب، جریان‌ات و فرق و ادیان انحرافی و مقابله با فعالیت‌های آنان	شماره مصوبه: ۱۱۰۱، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ - نظام جامع تبلیغ حوزه‌های علمیه
تخصص‌گرایی	تربیت نیروهای متخصص و ایجاد بستر مناسب جهت حضور آنان در رسانه	شماره مصوبه: ۱۱۰۱، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ - نظام جامع تبلیغ حوزه‌های علمیه
تعامل ساختار	- تقویت تعامل حوزه‌های علمیه با نهادهای علمی و فرهنگی ملی و بین‌المللی در زمینه مسائل علمی و فرهنگی، با تأکید بر گفت‌وگوهای علمی تقریبی و بین‌ادیانی و معرفی آموزه‌های اسلام ناب محمدی ﷺ - همفکری و همکاری با نهادهای علمی و فرهنگی برای تبیین و اجرای اندیشه‌های رهبری نظام و مراجع عظام تقلید - مشارکت فعال با مراجع ذی‌ربط، در طراحی نظام جامع فرهنگی کشور و اعتلای فرهنگ دینی و اخلاق و معنویت اسلامی	شماره مصوبه: ۶۲۲، تاریخ مصوبه: ۱۳۸۸/۴/۸، شماره جلسه: ۶۰ (دوره پنجم) شرح وظایف و اختیارات مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه
پاسخگویی به شبهات	به‌منظور تبیین روزآمد اندیشه دینی، در جهت پاسخگویی به پرسش‌های بنیادین و رفع و دفع آسیب‌ها و شبهات مطرح در حوزه دین، توسعه و تقویت نوآوری‌ها در عرصه مواجهه فعال و عالمانه با شبهه‌افکنی، بر اساس مناظرات و جدال احسن، ارتقا و تقویت توانمندی حوزویان در مواجهه علمی با شبهات و پرسش‌های نوپدید و تقویت دانش و مهارت‌های مناظره و گفت‌وگوی علمی، «مرکز مطالعات و پاسخگویی به شبهات» که پیش از این وابسته به شورای عالی حوزه‌های علمیه بود، از تاریخ تصویب این آیین‌نامه، زیر نظر مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه و بر اساس ضوابط این اساسنامه به فعالیت می‌پردازد.	شماره مصوبه: ۶۰۷، تاریخ مصوبه: ۱۳۸۸/۱/۱۴، شماره جلسه: ۴۳ (دوره پنجم) اساسنامه مرکز مطالعات و پاسخگویی به شبهات مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه
تربیت اجتماعی حوزویان	آگاهی‌بخشی و تربیت اجتماعی حوزویان (در سطح ملی و فراملی) و مقابله با انحرافات دینی، اخلاقی و اجتماعی و تقویت فعالیت‌های اجتماعی حوزه‌های علمیه و حوزویان	شماره مصوبه: ۱۰۹، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ - نظام جامع امور اجتماعی - سیاسی حوزه‌های علمیه

ج) تثبیت فرهنگ دینی

مبلغ پاسخ مسائل اجتماعی را توسط منابع دینی به دست می آورد و سپس آن را به جامعه منتقل می کند و در آخرین مرحله با راهکارهای نوین ... آن را تثبیت می نماید. پیامبر ﷺ با همین سازوکار در مدت ۲۳ سال جامعه جاهلانه را به جامعه دارای ساختار و نظام تبدیل نمود.

با بررسی متون اسناد بالادستی، مضامین «تبلیغ فرهنگ دینی»، «تربیت و توانمندی سازی مبلغان»، «حضور فعال جهانی برای تولید فرهنگ فراملی»، «زمینه سازی فرهنگ ارشاد»، «استفاده از تمام ظرفیت ها»، «مهارت افزایی همراه با خلاقیت» و «فرهنگ سازی دینی» کشف گردید که ما را به مفهوم «تثبیت فرهنگ دینی» رهنمون می دارد. یکی دیگر از بایسته های تثبیت معنا، تبلیغ پیامبرگونه است که نیازمند مهارت هایی همچون خوش رفتاری، نیکو سخن گفتن، سخنرانی، مواجهه با چالش ها و پاسخگویی در برابر مشکلات اجتماعی جامعه است. بدین وسیله مبلغ دانش علمی را به دانش عمومی تبدیل می نماید تا در ذهن جامعه جای گیرد و تثبیت شود.

جدول تثبیت معنا (مضمون فراگیر: بایسته های تثبیت فرهنگ)

مضمون سازمان دهنده: ساختار تثبیت فرهنگ دینی		
مضمون پایه	متن	آدرس
تبلیغ فرهنگ دینی	تبلیغ، ترویج، تثبیت و تعمیق ارزش ها و معارف اسلامی در سطح ملی و فراملی	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم انداز حوزه های علمیه
تربیت و توانمندی سازی مبلغان	جذب و تربیت و سازمان دهی شبکه ای هجرت مبلغان توانمند و وارسته در محیط های چندفرهنگی در عرصه بین الملل توانمندسازی مبلغان حوزه در ارائه جامع و نظام مند و برهانی و اقناعی اندیشه و فرهنگ دینی به مخاطبان، متناسب با شرایط و اقتضانات نژادی و فرهنگی و سیاسی آنان	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم انداز حوزه های علمیه
حضور فعال جهانی برای تولید فرهنگ فراملی	حضور فعال، مؤثر و برجسته در عرصه های فرهنگی و تمدنی در سطح بین الملل	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم انداز حوزه های علمیه
زمینه سازی فرهنگ ارشاد	ایجاد زمینه ها و سازوکارهای لازم برای گسترش فرهنگ ارشاد در عرصه بین الملل	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم انداز حوزه های علمیه
استفاده از تمام ظرفیت ها	استفاده از تمام ظرفیت های فکری، فرهنگی و انسانی در جهت نشر دین	شماره مصوبه: ۱۱۰۱، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ - نظام جامع تبلیغ حوزه های علمیه
فرهنگ سازی دینی	فرهنگ سازی به منظور مقابله با تغییر جهت، ماهیت و محتوای مراسم سنتی و مذهبی	شماره مصوبه: ۱۱۰۱، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ - نظام جامع تبلیغ حوزه های علمیه

جهانی شدن

«تبلیغ» معنای تولیدشده در آموزش و پژوهش را به دانش عمومی تبدیل می‌نماید؛ از سویی، علم دینی ارزش‌های حقیقی را تولید می‌کند. در این صورت، تبلیغ دین زمینه‌های انتقال فرهنگ آرمانی به خارج از مرزهای جغرافیایی را فراهم می‌آورد که این امر از ارتباط میان مضامین «به‌روزرسانی شیوة انتقال معنا»، «شناخت فرهنگ جهانی» و «انتقال ارزش‌ها و هنجارها در سطح جهان» کشف گردید.

مضمون سازمان‌دهنده	
۱	به‌روزرسانی شیوة تثبیت فرهنگ
۲	شناخت جهانی شدن
۳	تثبیت ارزش‌ها و هنجارهای فراتر از مرزها

الف) به‌روزرسانی شیوة تثبیت فرهنگ

با توجه به آنچه بیان شد، حیات نهاد اجتماعی به میزان پاسخگویی نیازهای اجتماعی وابسته است. شیوه‌های پاسخگویی نیز با توجه به شرایط زمان و مکان و زمینه‌های فرهنگی سنجیده می‌شود. دنیای امروز دنیایی با عدم وابستگی به زمان و مکان و مملو از عدم ثبات است (ریترز و گودمن، ۱۳۹۰، ص ۶۲۹-۶۳۵).

از این‌رو انتقال معنایی نیازمند استفاده از ابزار مورد پذیرش جامعه و متناسب با آن معناست. حال با توجه به ارتباط مضامین «تعامل علم و فرهنگ»، «شبکه تبلیغ بدون مرز»، «طراحی سامانه تبلیغ» و «گفتمان سازی»، به‌روزرسانی شیوه‌های تبلیغ در سطح بین‌المللی رویکردی برای انتقال معنا از دانش علمی به دانش عمومی است.

مصوبات شورای عالی در این مرحله به کارکردی اشاره دارد که نیازمند طراحی ساختارهای معنا ساز جهانی است. در این میان، توجه به این نکته ضروری است که انتقال معنا از مرکز به پیرامون، برای استعمارگران همواره با ممانعت‌های اجتماعی روبه‌روست. حال که حوزه این کلان‌پروژه را آغاز کرده به یکپارچگی دانشی، پژوهشی و ترویجی نیازمند است. از آن جهت که در این بخش به بعد ترویجی توجه می‌شود، بر اساس گزاره‌های موجود، طراحی و شبکه‌سازی به‌عنوان مضمون پایه کشف می‌گردد، که می‌توان از آن به «ساختار سازی» تعبیر نمود. علاوه بر این، امر ترویج گفتمان علمی سامان یافته توسط بخش پژوهش نیز سازوکار ساختار سازی را تکمیل می‌نماید. سازوکار تبلیغی موجب انقلاب علمی و تبدیل شدن دانش حوزوی به پارادایم غالب را فراهم می‌آورد و دانش علمی را از مرزهای جغرافیایی فراتر می‌برد.

جدول تثبیت معنا (مضمون فراگیر: جهانی شدن)

مضمون سازمان‌دهنده: به‌روزرسانی شیوة انتقال معنا		
مضمون پایه	متن	آدرس
تعامل علم و فرهنگ	توسعه فعالیت‌ها در ابعاد علمی و فرهنگی با بهره‌گیری از رسانه‌های جمعی، فضاها مجازی، شبکه‌های اجتماعی و... در عرصه بین‌الملل	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵ شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه

شبکه تبلیغ بدون مرز	ایجاد «شبکه مبلغان بدون مرز و فعالان فرهنگی جهان وطن» برای استفاده بهینه و بیشینه از فرصت‌ها و ظرفیت‌های مناسب محیط بین‌الملل	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
طراحی سامانه تبلیغ	طراحی و استقرار سامانه تبلیغات مستقل و بین‌المللی، برای ایجاد و تقویت نگاه و نگرش مثبت به تشیع و حوزه‌های علمیه و حوزویان در عرصه بین‌الملل	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
گفتمان‌سازی	برخوردار از ظرفیت برجسته گفتمان‌سازی در تعامل سازنده با ادیان، مذاهب، مکاتب و نهادها و شخصیت‌های علمی، دینی و فرهنگی جهان	شماره مصوبه: ۱۱۰۳، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ نظام جامع امور بین‌الملل حوزه‌های علمیه

ب) شناخت فرهنگی جهان

با توجه به اهمیت فعالیت بین‌المللی، سازمان‌های مختلفی در این امر ورود کرده‌اند که سازمان فرهنگ و ارتباطات با تفکیک از وزارت ارشاد، به‌عنوان یک نهاد مستقل کارکرد اصلی خود را تامل، شناخت و انتقال فرهنگی تبیین می‌نماید. بنا بر اعتقاد برخی اندیشمندان، دین فرهنگ است (موریس، ۱۳۹۵، ص ۴۲۰) و حوزه علمیه به‌منظور انتقال فرهنگ و جهانی نمودن آن نیازمند «شناخت فرهنگی جهان» است. با بررسی مصوبات شورای عالی از میان مضامین «گسترش فعالیت بین‌المللی»، «پایش محیطی با رویکرد علمی - فرهنگی»، «سیاست‌گذاری فرهنگی»، «شناسایی و ظرفیت‌سنجی فرهنگ» و «مصونیت‌بخشی در انحرافات»، «شناخت نیاز» و «اهتمام به شناخت» کشف می‌گردد. به‌منظور طراحی ساختار یکپارچه بین‌المللی، بخش «پژوهش» معانی را بر اساس نیازهای جوامع مختلف تولید می‌کند و بخش «آموزش» مبلغ را بر اساس طرح‌های تولیدشده در پژوهش آموزش می‌دهد و در نهایت، مبلغ آنچه را آموزش دیده است علمباتی می‌نماید.

در میان گزاره‌های مصوبات، به گسترش فعالیت‌های بین‌المللی توجه شده است. این امر نیازمند شناخت جغرافیایی و فرهنگی منطقه مورد نظر است. شناخت فرهنگی به‌معنای شناخت زندگی روزمره، شناخت تاریخ، آداب و رسوم و سبک زندگی است؛ از این رو مبلغ نیازمند دو مهارت است: ۱. مطالعه متون آماده‌شده درباره فرهنگ جامعه هدف؛ ۲. یادگیری چگونگی شناخت فرهنگی. بر این اساس است که مبلغ در سیر تبلیغ تلاش می‌نماید تا بر یافته‌های فرهنگی‌اش بیفزاید و مهارت‌های فرهنگی را نیز مورد استفاده قرار دهد. این امر به‌خودی‌خود ساختاری را تولید کرده است که یکپارچگی آموزش، پژوهش و تبلیغ به صورت عینی کارآمدی خود را نشان می‌دهد. امروزه برخی مبلغان کار فرهنگی را خلاصه در سخنرانی، برگزاری نمایشگاه و... می‌دانند و از عدم بازدهی آن شکایت دارند. این بدان دلیل است که تولیدات پژوهشی و آموزشی به موشکافی امر فرهنگ در تبلیغ نپرداخته‌اند؛ در نتیجه مبلغ با عدم آگاهی کافی به تبلیغ می‌پردازد و در صورت آگاهی، با آزمون و خطا پیش می‌رود.

در حالی که استعمارگران همواره از شناخت فرهنگی آغاز می‌نمایند؛ سپس متناسب با بوم منطقه به طراحی اقتصادی و فرهنگی می‌پردازند. حال حوزه علمیه برای انتقال فرهنگ، نیازمند پایش محیطی و شناسایی ظرفیت‌های فرهنگی است. از این طریق مبلغ طرح‌های فرهنگی کامل‌تر و با درصد خطای کمتری را اجرا خواهد نمود.

شناختی که ضروری است مبلغ بدان دست یابد، شناخت آداب و رسوم، نمادها، ارزش‌ها، هنجارها، باورها، آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی است؛ زیرا با تفاوت فرهنگی، شناخت عوامل انحراف اجتماعی نیز سخت‌تر می‌گردد و تنها مبلغ بومی - مبلغی که سال‌ها در منطقه حضور دارد - یا مبلغ آگاه به مطالعات فرهنگی، توانایی شناخت فرهنگ و آسیب‌زدایی را خواهد داشت. در مرحله نهایی بر مبلغ بومی ضروری است که آشنایی‌زدایی نماید به همین دلیل چگونگی شناخت فرهنگی ضرورت می‌یابد.

جدول تثبیت معنا (مضمون فراگیر: جهانی شدن)

مضمون سازمان‌دهنده شناخت فرهنگ جهانی		
مضمون پایه	متن	آدرس
گسترش فعالیت بین‌المللی	گسترش فعالیت‌ها و ایفای نقش فعال و برجسته حوزه در عرصه تعاملات علمی و فرهنگی بین‌المللی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های نظام و همکاری با مجموعه‌های فعال همراه و همسو در سطح بین‌الملل	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
پایش محیطی با رویکرد علمی - فرهنگی	پایش پیوسته محیط تبلیغی جوامع هدف، در عرصه علمی و فرهنگی تقسیم‌بندی علمی - فرهنگی مناطق هدف با شاخص‌های راهبردی	شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱ سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه
سیاست‌گذاری فرهنگی	سیاست‌گذاری و هماهنگ‌سازی و راهبری کلان نشر و تبلیغ معارف قرآن و اهل‌بیت و مقابله با افکار، عقاید و نحل‌های انحرافی در سطح ملی و فراملی	شماره مصوبه: ۱۱۰۱، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ - نظام جامع تبلیغ حوزه‌های علمیه
شناسایی و ظرفیت‌سنجی فرهنگ	شناسایی، ایجاد و گسترش ظرفیت‌ها و ایفای نقش راهبردی در بسترسازی و ایجاد رویکرد بین‌المللی در فعالیت‌ها و برنامه‌های حوزه‌های علمیه و مقابله با چالش‌های دینی و فرهنگی در عرصه‌های جهانی و گفت‌وگوهای ساز و آماده‌سازی حوزه‌ها برای ایفای نقش علمی، فرهنگی و تبلیغ مکتب اهل‌بیت و بسترسازی برای ایجاد امت واحد در عرصه بین‌الملل	شماره مصوبه: ۱۱۰۳، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ نظام جامع امور بین‌الملل حوزه‌های علمیه
مصونیت‌بخشی در انحرافات	فعال و توانمند در مصونیت‌بخشی در برابر چالش و انحرافات دینی و فرهنگی در سطح جهان	شماره مصوبه: ۱۱۰۳، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ نظام جامع امور بین‌الملل حوزه‌های علمیه
شناخت نیاز	توانمند، فعال و پیشرو در شناخت عینی و رصد نیازهای دینی و فرهنگی متنوع مخاطبان جهانی	شماره مصوبه: ۱۱۰۳، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ نظام جامع امور بین‌الملل حوزه‌های علمیه
اهتمام به شناخت	زمینه‌سازی و توانمندسازی حوزویان و شناسایی ظرفیت‌ها و ویژگی‌های مناطق هدف و جهت‌دهی و اهتمام به رصد و پالایش برنامه‌ها و فعالیت‌های حوزه‌های علمیه با رویکرد بین‌المللی و گفت‌وگوهای ساز و نقش‌آفرینی دینی در سراسر جهان	شماره مصوبه: ۱۱۰۳، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ نظام جامع امور بین‌الملل حوزه‌های علمیه

ج) انتقال هنجارها و ارزش‌ها فراتر از مرزها

پس از شناخت فرهنگی و رفت‌وبرگشت‌های میان بخش‌های مختلف حوزه، مبلغ با طراحی روش‌هایی مرحله‌نهایی را که انتقال فرهنگی است به‌دقت اجرا می‌نماید، که می‌توان از آن به «انتقال ارزش‌ها و هنجارها» تعبیر نمود. این عبارت از ارتباط میان مضامین «پاسخگویی فرهنگی»، «تولید محتوا»، «حضور فعال و جریان‌ساز طلاب»، «ارائه خدمات تخصصی»، «ارائه دستاوردهای علمی»، «تعامل فعال»، «هم‌گرایی میان نخبگان» و «توجه به بایسته‌های تبلیغ بین‌المللی» کشف گردید.

در اصول موضوعه اسلام ذیل امر به معروف و نهی از منکر، رفتار مؤمنانه به‌عنوان بهترین نوع ارشاد معرفی می‌گردد. با بررسی‌هایی که درباره خطبه‌های پیامبر ﷺ و امیرالمؤمنین ﷺ صورت گرفته، میزان سخنرانی آنان بیش از بیست دقیقه نبوده است؛ اما جامعه مدینه تحت تأثیر رفتار پیامبر ﷺ چنان متحول گردید که تمدن‌های هم‌عصر خود را تحت‌الشعاع قرار داد. درحقیقت پیامبر ﷺ با رفتار خود، ارزش‌ها و هنجارهای اسلام را به جامعه منتقل نمود. بنابراین مبلغ در داخل و خارج ایران یک مدیر فرهنگی است. مقصود شخصی نیست که یک مجموعه فرهنگی را اداره می‌کند؛ بلکه ضروری است مبلغ علاوه بر شناخت فرهنگی منطقه، مهارت‌های لازم به‌منظور انتقال فرهنگ حق را کسب کرده باشد، که «تولید محتوای فرهنگی» و «حضور فعال و جریان‌ساز» نمونه‌هایی از راهکار انتقال رفتاری ارزش‌ها و هنجارها هستند. از دیرباز روحانیون با حضور در مراسم عروسی، عزا، ولیمه‌های حج، عیادت و... با رفتار خود، محتوای فرهنگی را تصحیح و به‌روز می‌کردند و با دانش علمی هماهنگ می‌نمودند. امروزه علاوه بر حضور فعال در امور گذشته، ارائه خدماتی همچون مشاوره، آموزش دروس تخصصی دانشگاه و دبیرستان و... جامعه را به حضور فعال او نیازمند می‌کند (احیای کارکرد) و با استفاده از این روش، ساختار انتقال ارزش‌ها و هنجارها تکمیل می‌گردد.

برخی از راهکارها در این زمینه عبارت‌اند از:

۱. یکپارچگی بخش‌های مختلف حوزه؛
۲. تعریف فرایند کار بین‌المللی حوزه؛
۳. تعریف رابطه حوزه و دیگر ارگان‌های بین‌المللی؛
۴. شناخت ادیان و مذاهب و نخبگان حوزوی جهان؛
۵. ارتباط با دانشگاه‌ها و حوزه‌های اهل سنت جهت تبادل مسائل و رشد علم دینی درون حوزه.

جدول تثبیت معنا (مضمون فراگیر: جهانی شدن)

مضمون سازمان‌دهنده: تثبیت هنجارها و ارزش‌ها فراتر از مرزها		
مضمون پایه	متن	آدرس
پاسخگویی فرهنگی	فعال، اثر گذار و پاسخگو بودن در تمامی عرصه‌های تبلیغ دین در سطح ملی	شماره مصوبه: ۱۱۰۱، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ - نظام جامع تبلیغ حوزه‌های علمیه
تولید محتوا	دارای محتوا، روش‌های متنوع و ابزارهای نوین با محوریت قرآن و عترت برای همه مخاطبان	شماره مصوبه: ۱۱۰۱، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ - نظام جامع تبلیغ حوزه‌های علمیه
حضور فعال و جریان ساز طلاب	بسترسازی برای حضور هدفمند، فعال، جریان ساز و تأثیرگذار حوزه‌های علمیه در عرصه‌های جهانی	شماره مصوبه: ۱۱۰۳، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ نظام جامع امور بین‌الملل حوزه‌های علمیه
ارائه خدمات تخصصی	- زمینه‌سازی برای حضور روحانیون متخصص در عرصه‌ها و نهادهای فعال در درمان آسیب‌های اجتماعی - به‌کارگیری ظرفیت گروه‌های روحانیون شاغل در نهادها و مؤسسات گوناگون جهت مشارکت در درمان آسیب‌های اجتماعی	شماره مصوبه: ۱۱۰۹، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ نظام جامع امور اجتماعی - سیاسی حوزه‌های علمیه
ارائه دستاوردهای علمی	پیشگام، انقلابی، فعال و توانمند در ارائه متناسب دستاوردهای علمی و فرهنگی حوزه‌های علمیه به مخاطبان جهانی	شماره مصوبه: ۱۱۰۳، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ نظام جامع امور بین‌الملل حوزه‌های علمیه
تعامل فعال	گسترش فعالیت‌ها و ایفای نقش فعال و برجسته حوزه در عرصه تعاملات علمی و فرهنگی بین‌المللی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های نظام و همکاری با مجموعه‌های فعال همراه و همسو در سطح بین‌الملل	شماره مصوبه: ۱۱۰۳، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ نظام جامع امور بین‌الملل حوزه‌های علمیه
هم‌گرایی میان نخبگان	ایجاد هم‌گرایی و هماهنگی و همکاری میان نخبگان و فعالان علمی - فرهنگی جهان اسلام و مراکز و مجامع دینی و فرهنگی همسو با آن	شماره مصوبه: ۱۱۰۳، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ نظام جامع امور بین‌الملل حوزه‌های علمیه
توجه به بایسته‌های تبلیغ بین‌المللی	بررسی و پیشنهاد سیاست‌های حضور فعال فرهنگی دینی، در عرصه بین‌الملل	شماره مصوبه: ۰۰۰۶، تاریخ مصوبه: ۱۳۸۷/۱۰/۲۷ شماره جلسه: ۳۲ (دوره پنجم) آیین‌نامه شورای تخصصی حوزوی شورای عالی انقلاب فرهنگی

تحلیل کلی مضامین فراگیر

حوزه پس از انقلاب با توجه به ساختار نوینش، سیاست‌هایی را اتخاذ نمود. این سیاست‌ها با توجه به تحلیل مضمون در سه مضمون فراگیر «انتقال فرهنگی»، «توجه به بایسته‌های فرهنگ» و «جهانی‌شدن» خلاصه می‌گردد.

اولین مضمون فراگیر، «انتقال فرهنگ» است که از رابطه میان سه مفهوم «ساختار تثبیت فرهنگ»، «راهکار انتقال فرهنگ» و «رصد فرهنگی» کشف شده است. این بدان معناست که تبلیغ هرچند در گذشته به صورت ناخودآگاه به این امر توجه کرده است؛ اما امروزه آموزش مبلغ برای توجه به این نکته ضروری است که با کنش تبلیغی‌اش، ارزش‌ها و هنجارهای موجود در متون دینی را به جامعه منتقل می‌نماید.

مضمون فراگیر دوم، «توجه به بایسته‌های فرهنگ» است، که از سه مضمون «ساختار تثبیت فرهنگ»، «ساختار جامعه‌پذیری فرهنگی» و «تثبیت فرهنگ دینی» کشف شده است. بر اساس این مضمون به نهادهای تبلیغی و مبلغ توجه می‌دهد که یکی از وظایف عمده ساختارسازی است. این امر به معنای ساختارسازی درون حوزوی و برون حوزی است. بدین شکل که آموزش و پژوهش با توجه به نیازهای جامعه تولید علم نموده آن را آموزش دهند و مبلغ با فراگیری آن، مقدمات نهادینه نمودن فرهنگ را فراهم نماید. از سویی مبلغ توانایی شکل‌دهی ساختار اجتماعی بر اساس احیای کارکردهای اجتماعی حوزه را داشته باشد و تبلیغ را از خدمات اجتماعی صرف خارج نماید.

در نهایت سومین مضمون، «جهانی‌شدن» است، که نیازمند آموزش‌های لازم از جمله زبان و فرهنگ جامعه هدف است. علاوه بر این با توجه به مدرن شدن جامعه امروز، در صورتی تبلیغ حوزوی جهانی می‌گردد که قابلیت استفاده از شیوه‌های نوین را داشته باشد و با تثبیت فرهنگ حق در جامعه هدف، بر حفظ تکثر فرهنگی موجود توجه نماید. در این صورت، جهانی‌شدن با توجه به معنای روز آن محقق می‌گردد. بدین شکل که مبلغ ارزش‌های حق را در جامعه تثبیت و تکثر فرهنگی موجود در حیطه ارزش‌ها را حفظ نماید. در گذشته جهانی‌شدن را یکسان‌سازی فرهنگی معنا می‌نمودند، که جامعه‌شناسان امروز با پذیرش اصل تکثر فرهنگی بر حفظ فرهنگ‌ها تأکید می‌نمایند. دین اسلام نیز با استفاده از نظریه تعارف با یکپارچگی کلیات، تکثر فرهنگی در جزئیات برای تعارف را می‌ستاید.

علاوه بر آنچه از مضامین کشف گردید، چند نکته اساسی و کلی دیگر به‌عنوان آسیب‌های سندنگاری از لابه‌لای سطور اسناد بالادستی حوزه کشف می‌گردد.

۱. در بعد سیاست‌گذاری به ابعاد مختلفی همچون زمینه‌های تحقق مصوبه و نیروی انسانی مورد نیاز توجه نشده است؛ زیرا همواره مصوبات زمانمند هستند و این امر بر اساس زمینه‌های تحقق و نیروی انسانی موجود سنجیده می‌شود. این در حالی است که در هیچ‌یک از مصوبات زمانمندی به چشم نمی‌خورد.

۲. تبلیغ حوزه نیازمند یک ساختار دقیق و یکپارچه است که با آموزش و پژوهش در ارتباط تنگاتنگ است. این امر موجبات تحقق مصوبات را فراهم می‌نماید. از سویی نیازهای فرهنگ جامعه در دو بعد پیشینی و پسینی مورد توجه قرار می‌گیرد، که نیازمند حوزه یکپارچه در ابعاد پژوهشی، آموزشی و تبلیغی است.

۳. بر اساس چارچوب نظری این پژوهش فرهنگ متصف به حق است؛ زیرا فرهنگ حق از ارزش‌ها و باورهای حق به‌دست آمده است. حال در مقام تبلیغ، مبلغ با شناخت بایسته‌های تثبیت ارزش‌ها و هنجارها، توانایی انتقال فرهنگ به جامعه را به‌دست می‌آورد.

۴. از آن جهت که فرهنگ حق با تکثرگرایی فرهنگی همساز است؛ در نتیجه با شناخت مبلغ از چگونگی انتقال فرهنگ حق و فرهنگ جامعه هدف، از حساسیت جامعه هدف نسبت به تحولات فرهنگی می‌کاهد.

۵. در نهایت ضروری است تمام حوزه را به‌عنوان مبلغ نگریسته و آموزش مبلغ از ماده‌های درسی کلیشه‌ای فراتر رفته و به امور کاربردی - دروس مرتبط با فرهنگ - پرداخته شود تا مبلغ پس از حضور در محل تبلیغ توان انجام فعالیت‌های متناسب با یک نهاد اجتماعی را داشته باشد، که می‌توان از آن به «فرهنگ‌سازی» تعبیر نمود.

نتیجه‌گیری

حوزه علمیة قم به‌عنوان نهاد علم دینی از دیرباز با فرهنگ رابطه تنگاتنگی داشته است، که یافته‌های تاریخی و حافظه تاریخی جامعه بر آن صحنه می‌گذارد و امری غیرقابل انکار است. حال مسئله این پژوهش بررسی نسبت فرهنگ و رویکرد سیاست‌گذارانه تبلیغی حوزه است، که درحقیقت از دل سؤال اصلی پژوهش این سؤال کشف می‌شود که آیا نسبت فرهنگ و حوزه در دوره ساختاریافته تفاوت معناداری با گذشته دارد؟

تنها راه پاسخ به این سؤال تحلیل کلمه به کلمه اسناد با روش تحلیل مضمون است. مضامین فراگیر کشف‌شده «انتقال فرهنگ»، «بایسته‌های تثبیت فرهنگ» و «جهانی‌شدن» است، که حاکی از توجه حوزه به فرهنگ در امر سیاست‌گذاری است. انتقال فرهنگ با آموزش چگونگی شناخت فرهنگی و لزوم رصد فرهنگی همراه است. بر این اساس علاوه بر مصوبات موجود، تصویب برخی رشته‌های فرهنگی مرتبط با تبلیغ نیز به‌عنوان آسیب‌شناسی کشف می‌گردد.

در مضمون فراگیر دوم نشان می‌دهد که حوزه در مقام سیاست‌گذاری ابتدا سوژگی خود برای تثبیت فرهنگ را پذیرفته است و علاوه بر آن یکی از مهم‌ترین روش‌های تثبیت معنا را جامعه‌پذیری فرهنگی می‌داند، اما آسیب این عدم توجه به چگونگی جامعه‌پذیری فرهنگی در اسناد و مصوبات است. و در نهایت حوزه علاوه بر توجه به انتقال و تثبیت معنا در داخل ایران، نگاهی به خارج از مرزهای جغرافیایی دارد.

حوزه برای جهانی‌شدن یک تئوری نوین ارائه می‌دهد. ابتدا با پذیرش بخشی از تکثرگرایی فرهنگی به‌معنای تعارف و شناخت، بر جهانی نمودن ارزش‌ها و هنجارهای حق تأکید می‌ورزد.

مهم‌ترین بخش‌های این پژوهش با توجه به تحلیل اسناد و... برای تحقق اسناد بالادستی و مضامین نهفته در آنها، لزوم یکپارچگی آموزش، پژوهش و تبلیغ کشف می‌گردد؛ البته مقصود یکپارچگی همراه با حفظ تخصص‌گرایی است.

منابع

- آزادی، حامد (۱۴۰۰). *گسست دولت و ملت*. قم: انتشارات تحسین.
- اعرافی، علیرضا (۱۳۹۵). *چیستی، گذشته، حال و آینده حوزه علمیه*. قم: مؤسسه اشراق و عرفان.
- افروغ، عمادالدین (۱۳۹۴). *چند پرسش اساسی پیرامون نظریه فرهنگ*. نشریه دین و سیاست، ۴، ۸-۲۲.
- پارسانیا، حمید (۱۳۸۷). *نظریه فرهنگ*. راهبرد فرهنگ، ۱(۱۲)، ۵۱-۶۴.
- پارسانیا، حمید (۱۳۹۱). *جهان‌های اجتماعی*. قم: کتاب فردا.
- پارسانیا، حمید (۱۳۹۲). *روش‌شناسی بنیادین تکوین نظریه‌های علمی*. راهبرد فرهنگ، ۶(۲۳)، ۷-۲۲.
- روشه، گی (۱۳۸۰). *جامعه‌شناسی*. ترجمه عبدالحسین نیک‌گوهر. تهران: نشر نی.
- جعفریان، رسول (۱۳۸۱). *برگ‌هایی از تاریخ حوزه علمیه*. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۱). *حوزه و روحانیت*. قم: مرکز مطالعات و پژوهش‌های علمی و فرهنگی بنیاد بین‌المللی اسراء.
- خسروپناه، عبدالحسین (۱۳۹۱). *جریان‌شناسی ضدفرهنگ‌ها*. قم: حکمت اسلامی.
- ذبیح‌زاده، علی‌نقی (۱۳۸۷). *مرجعیت سیاسی در عصر غیبت*. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- ذکاتی، محمدسعید (۱۳۹۹). *هنر انجام پژوهش کیفی از مسئله‌یابی تا نگارش*. تهران: آگاه.
- ریترز، جرج (۱۳۸۹). *مبانی نظری جامعه‌شناسی معاصر و ریشه‌های کلاسیک آن*. ترجمه مهناز مسمی‌پرست. تهران: تات.
- ریترز، جرج و گودمن، داگلاس جی. (۱۳۹۰). *نظریه جامعه‌شناسی مدرن*. ترجمه خلیل میرزایی و عباس لطیفی. تهران: جامعه‌شناسان.
- شیخ‌زاده، محمد (۱۳۹۹). *تحلیل مضمون*. تهران: لوگوس.
- علویان، مرتضی (۱۳۹۳). *روحانیت و جامعه‌پذیری سیاسی*. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- عیسی‌نیا، رضا (۱۳۹۵). *استقلال حوزه علمیه و دولت جمهوری اسلامی ایران*. قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- فاضلی، نعمت‌الله (۱۳۹۹). *تجربه تجدید*. تهران: انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- کوتن، بروس (۱۳۹۰). *درآمدی بر جامعه‌شناسی*. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: توتیا.
- مجموعه نویسندگان (۱۳۸۶). *گلشن ابرار*. قم: نشر معروف.
- موریس، دووژه (۱۳۹۵). *جامعه‌شناسی سیاسی*. تهران: دانشگاه تهران.
- مصوبه ۱۴۰۳ شورای عالی حوزه‌های علمیه. ۱۳۹۶/۲/۱۵.
- اساسنامه شورای عالی حوزه‌های علمیه فصل پنجم (د) برنامه‌ریزی در امور تبلیغی.
- شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۱۳۹۴/۱۰/۲۵، شماره جلسه: ۱۷۹ (دوره ششم)، تاریخ ثبت: ۱۳۹۵/۱/۲۱.
- سند چشم‌انداز حوزه‌های علمیه.
- شماره مصوبه: ۱۰۲۱، تاریخ مصوبه: ۹۵/۷/۳۰، شماره جلسه: ۲۱، تاریخ ثبت: ۹۵/۸/۲، ماده‌واحد مربوط به اعطای مجوز تأسیس مؤسسات و مراکز فرهنگی - تبلیغی یا رسانه‌ای (چندمنظوره).
- شماره مصوبه: ۱۰۰۱، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ - نظام جامع تبلیغ حوزه‌های علمیه.
- شماره مصوبه: ۱۱۰۹، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ - نظام جامع امور اجتماعی - سیاسی حوزه‌های علمیه.
- شماره مصوبه: ۱۰۰۳، تاریخ مصوبه: ۹۶/۸/۱۲، شماره جلسه: ۸۵، تاریخ ثبت: ۹۶/۹/۲ - نظام جامع امور بین‌الملل حوزه‌های علمیه.
- شماره مصوبه: ۶۲۲، تاریخ مصوبه: ۱۳۸۸/۴/۸، شماره جلسه: ۶۰ (دوره پنجم) - شرح وظایف و اختیارات مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه.
- شماره مصوبه: ۶۰۷، تاریخ مصوبه: ۱۳۸۸/۱/۱۴، شماره جلسه: ۳۳ (دوره پنجم) - اساسنامه مرکز مطالعات و پاسخگویی به شبهات مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه.